

המדינה כבר לא דואגת לזכויות של המתיישבים החלוצים שהלכו לפני המחנה

אבשלום וילן
חבר הכנסת

במשך יותר ממאה שנה של מאמץ ציוני התיישבותי ראו המתיישבים את עצמם כחלוץ שהולך לפני המחנה. הם מעולם לא עיגנו את זכותם על הקרקע מתוך ידיעה והנחה שממילא המדינה תדאג להם. לצערי הסיפור הזה נגמר. גם אני, כמו שלומי גרבץ, רוצה לחזור לאותם אתוסים מפוארים של שנות ה-40 ה-50 וה-60, אבל הם נגמרו. גם המדינה השתנתה. וזו הבעיה. כי כאשר המדינה השתנתה נותרו החקלאים ללא זכויות משפטיות על הקרקע שבה הם מחזיקים דורות.

**"במסגרת החוזה
המשולש משקים
רבים בארץ
משמשים בני**

**ערוכה של הסוכנות
היהודית במאבקה
הכספי נגד מדינת
ישראל".**

אני מכיר חלק גדול מהקהל כאן. רובכם שמעתם את "התקליט" שלי כבר פעמים אחדות ואתם יודעים שתמיד אני מתחיל את דברי בהקשר לזכויות בעובדת החיים הפשוטה שפקיד פשוט במינהל מקרקעי ישראל יכול מחר בכוקר להוריד מאדמתם את הורי בני ה-88 ולהודיע שיש להם חודש ימים להתפנות מעל אדמת נגבה. וכל זה למרות ולמרות ולמרות. חלק משומעי אומרים לי: ומי יממש את הפינוי הזה? אתה הרי יודע שזה לא יבוא לידי מימוש. כך אתם חושבים. האמת אחרת. ובהקשר זה אספר לכם סיפור. לפני מספר ימים באו חברים מקיבוץ מסוים לפקיד המינהל, כדי לחדש חוזה תלת-שנתי מתחדש שעמד בפני סיום. הפקיד הודיע לחברים ש-2,500 דונם מהמשכצת יורדים. למה? כך החליט הפקיד. אז אל תגידו לי "לעולם לא יעשו את זה, זה אסור, זה לא יקרה במדינת ישראל". משפטית יכול הפקיד לעשות כראות עיניו. בלי להתייעץ עם התנועה הקיבוצית, או עם הקיבוץ. וזה בעצם לב העניין.

כולנו מדברים על עיגון זכויות החקלאים בקרקע. אני אחד משני החתומים על הצעת החוק ובתור שכזה אני מודע מאוד לבעייתיות של ההצעה. יחד עם זאת אני אומר באורח הגלוי ביותר: מבחינתי כל חוזה מוסדר של חכירה לדורות עדיף על פני כל חוק, וכל

משפטן יגיד לנו את זה, כי חוק ניתן לשנות וחווה לא. ומהו אותו סעיף 18(א) בחווה הקיים אם לא סעיף שעל בסיסו ניתן לפנות את הוריי בני ה-88 מאדמת קבוץ נגבה? עם חוק כזה אפשר לחיות במדינת חוק מתוקנת?

הנושא של עיגון הזכויות נמשך יותר מדי זמן ונאבק בכבלי ביורוקרטיות בלתי אפשריות. אולם ראה זה פלא, רק התחלנו בהליכי החקיקה והדברים מתחילים לזוז. כל עוד לא התקדמנו עם הצעת החוק, הקימו ועדה אחת, ועדה שניה, ועדה שלישית, וכולן עסקו באחוזים. כיושב-ראש הלובי החקלאי בכנסת וכמי שמייצג שם את חקלאי ישראל אני מודיע כאן, מעל במה זו, באורח מפורש: לא מעניינת אותנו שאלת האחוזים. מעניינת אותנו בראש ובראשונה נקודה אחת יסודית: עיגון הזכות המשפטית על הקרקע. אם בעיה זו תיפתר נגיע להסכמות גם על האחוזים. למרבה הצער הוועדות תמיד מעמידות את הנושא בצורה הפוכה. הן לא מדברות על עיגון זכויות החקלאים בקרקע אלא על איזה אחוזי פיצוי נקבל במקרה של שינוי יעוד.

מתוך 267 קיבוצים בישראל כמאה קיבוצים חתמו על חווי חכירה לדורות שחלק גדול מהם הוא על בסיס סעיף 18(א) וזו הבעיה. במסגרת החווה המשולש משקים רבים משמשים בני ערובה של הסוכנות היהודית במאבקה במדינת ישראל. וזה המצב לא רק בקיבוצים אלא גם במושבים. מה פירוש התביעה המשפטית נגד מושב צפריה? עכשיו. בחודש האחרון. אני לא מספר לכם סיפורי היסטוריה. אלה עובדות חיים מן ההווה. הסוכנות היהודית של העם היהודי, שהשקיעה את כספי העם היהודי כדי לקיים את ההתיישבות היהודית – שלומי. לא גוף זר. הסוכנות היהודית. השמעת הרצאה מבריקה על תולדות הציונות, האם אתה שלם עם זה? היית פעיל מרכזי בסוכנות. זו הסוכנות שמגישה משפטים כנגד חקלאים.

שלמה גרביץ: אני נגד זה בכל מקרה.

אבשלום וילן: למה אני כשותף בחמי יואב, כאשר הולכים לפתח עשר-עשרים דונם וצריך לעשות שינוי יעוד, באה הסוכנות ובאמצעות תנאי חווה משולש אומרת: זה שינוי יעוד. תן לי את חלקי בעוגה. ניסינו למצוא פתרון שיסייע לסוכנות, הממשלה הציעה להביא מגשר. הציבו בתפקיד את משה נסים. ובינתיים? בינתיים הסוכנות היהודית תובעת ישוב אחרי ישוב בהליך משפטי. מדוע? משום שהזכות של החקלאים המתישבים אינה מעוגנת.

המדינה כבר לא דואגת לזכויות של המתישבים החלוצים שהלכו לפני המחנה

לכן אני אומר מראש: אם עו"ד יעקב נאמן יצליח לגבש הסכם בין המדינה, הסוכנות, קרן קיימת וההתיישבות – זה יהיה אידאלי. לא יצליח? נתקדם בנתיב החקיקה.

על כולנו להבין דבר אחד. לא יתכן, בשנת 2001, להשאיר את כל ההתיישבות העובדת – על שלל הבעיות המבניות שלה, על שלל הבעיות התעסוקתיות שלה – ללא פתרון השאלה המשפטית של הזכויות במקרה של שינוי יעוד.

בואו נדבר פעם אחת במספרים. עמד כאן היועץ המשפטי לממשלה והסביר מדוע החוק המוצע אינו חוקתי. אני מודיע לכם בכל האחריות: היועצת המשפטית של הכנסת, היועצת המשפטית של ועדת הכספים, עורכת־הדין אנה שניידר, אמרה באותו דיון ליועץ המשפטי לממשלה – טעות בידך. היא הסתמכה על חוות הדעת של פרופסור גבריאלה שלו שהציג בפנינו שר החקלאות ואמרה: החוק חוקי גם חוקי. אתה יכול להתנגד לו, אתה יכול לתמוך בו, אבל אין בעיה עם חוקיות החוק.

"היועצת המשפטית

של הכנסת אמרה

ליועץ המשפטי

לממשלה - 'החוק

לע'גון הזכויות חוקי

גם חוקי; אתה יכול

להתנגד לו, אתה

יכול לתמוך בו,

אבל אין בעיה

חוקית עם החוקי."

כולנו יודעים כי במושבים רבים עשו הרחבות. כמה קיבוצים ביצעו הרחבות בחמש השנים האחרונות, למרות שליותר ממאה מהם יש אישורים? מישהו ראה? בהסדר הקיבוצים נערך סקר לגבי פוטנציאל הקרקעות שישנו את יעודן בעשרים השנים הבאות. העיתונים כתבו על שווי קרקעות במיליארדים. האמת יצאה לאור כאשר סיכמו את נתוני הסקר. כמה דונמים יצאו בסוף החשבון? עשרים

אלף דונם בכל הארץ. בואו נבדוק ונראה על איזה סכומים מדובר. בישראל יש 4,3 מיליון דונם אדמה חקלאית. על פי כל ההערכות – המתכננים יושבים כאן באולם והם יודעים את האמת – מדובר שבמקסימום יילקחו עשרה אחוז מהקרקעות, כ־400 אלף דונם, רובם אכן במרכז. קיימים 730 ישובים חקלאיים בארץ. מתוכם רק 15 אחוזים יושבים כמה שקרוי המרכז. 85 אחוזים יושבים בפריפריה. את הבעיה של ישובי הפריפריה צריך לפתור? אני משוכנע שכן. אני לא דואג לישובי המרכז, אבל אני רוצה לשאול שאלה עקרונית. בכל מקום בעולם מקובל שכאשר אדם עיבד את הקרקע שלו חמישים־ששים־שבעים שנה, כאשר מגיע מועד שינוי יעוד, משהו מגיע לו. לא הכל. אבל משהו בוודאי. מה זה המשהו הזה אצלנו? 27 אחוזים ברוטו הולכים היום לחקלאי. כלומר: 73

אחוזים הולכים למדינה. מתוך מה שמקבל החקלאי יורד חצי על מסים וכך נותרים 13 אחוזים. על זה יש להוסיף עוד מסים והיטלים. בסופו של דבר נותר לחקלאי בעת שינוי יעוד 9-10 אחוזים. במרכז הארץ יתכן שזה עדיין שווה משהו. אבל ב-85-90 אחוזים של המקומות, איזה ערך יש לעשרה אחוזים מתוך מספר שביסודו של דבר אינו גבוה? אלה הנתונים של היום – לפני כל השינויים, לפני כל הוועדות.

נכון, לא הזכרתי את גליל ים, ולא את רמת רחל ולא את רשפון, אבל גם אחרי שנוסיף לרשימת אזורי העדיפות גם את געש ושפיים ונוסיף כמה ישובים, עדיין לא נגיע ל-730. במאמץ גדול אולי נגיע ל-15 אחוז מכלל הישובים. וכאן קמים כולם ומבקשים להפוך את המערכת. כאן מתגייס נגדנו אפילו היועץ המשפטי לממשלה. נכון כי בכל נושא של זכויות אדם ואזרח תופס היועץ מקום מכובד, אבל כאן, במקרה שלנו, כאשר בין מדינת ישראל לבין ההתיישבות העובדת מתקיימת מערכת על החזרת חובות, קם היועץ ואומר, בעצם, שהמערכת הזאת לא לגיטימית.

לאיזו מטרה מיועדים הכספים? האם אנחנו באנו לגורמים העוסקים בהסדר הקיבוצים והצענו קרקע תמורת חובות? לא. המדינה הציעה את זה. ולמי הולך הכסף? לנו? לא. הוא הולך לבנקים. זה היה ההסדר בין המדינה לבין הבנקים. בעסק הזה אנחנו לא צד. אני חתמתי על ההסדר המשלים של הסדר הקיבוצים, שבו כל הבעיה היתה איך במשך עשרים שנה לפרוס את אותו ערך עתידי שיתקבל מהקרקעות – לבנקים. עכשיו באים ומבקשים להפוך את הקערה על פיה, וכאילו בשם זכויות האזרח, מפירים הסכמים כתובים שנחתמו כדין בין המדינה למושבים לקיבוצים, אם באמצעות חוק גל או באמצעות ההסדר. ושלוש שנים כל המערכת משותקת. אני שומע שממשלת ישראל מציעה להקים ישובים חדשים. אינני מבין את ההיגיון הזה. הרי הסכמנו לעקרון שתשעים אחוזים מהקרקע צריכים להמשיך להיות ירוקים, הסכמנו שהקרקע צריכה להמשיך להיות חקלאית ולהחזיק את הריאות הירוקות של מדינת ישראל. מדוע, אם כן, יש היום צורך להקים ישובים חדשים? הרי רק בתחום ההגדלה של הישובים הקיימים ניתן לפתור את כל הסוגיה.

אני חושב שמי שבוחן באמת איך בעצם מתפתחת הבניה, איך מתפתחת רצועת החוף, רואה בכירור שאנחנו שותפים מלאים בכל התפיסה הירוקה של הארץ. אבל למרות זאת, מי קם נגדנו? כל הארגונים הירוקים למיניהם ושורת עיתונאים שמנפחת מספרים. אני רוצה שיקום עיתון אחד מכובד ויפרסם את תוצאות הסקר ואת התוצאות הכלכליות האמיתיות ויסביר מה המשמעות של שינוי היעוד של קרקע חקלאית, כמה כסף באמת

המדינה כבר לא דואגת לזכויות של המתישבים החלוצים שהלכו לפני המחנה

הולך ולמי הוא הולך. אתם יודעים למי זה ילך? שלום שמחון הזכיר את זה. ל-15 המשפחות הגדולות והעשירות בארץ, ושהן גם יהיו רוב בעלי העסקאות בתחום הזה.

כאשר מדובר על 76 אלף בעלי נחלות אומרים לנו שזה "לא ציבורי, לא הוגן, לא צודק". כאשר מדובר על 15 המשפחות העשירות בארץ, מדוע נאלמת הקשת המזרחית? איפה

**"שלוש שנים לאחר
ההסדרים מבקשים
להפוך את הקערה
על פיה, וכאילו
בשם זכויות האזרח,
מפירים הסכמים
כתובים שנחתמו
כדין בין המדינה
למושבים
ולקיבוצים."**

הפרופסורים המכובדים שתומכים בהם? מדוע על זה אתם לא נאבקים? אין לי ספק שאנחנו בבעיה. והבעיה היא שאנחנו לא מצליחים להעביר את המסר שלנו ברמה הציבורית.

אני משוכנע שכל ההתיישבות העובדת תהיה מוכנה לכל הסדר ברמה הלאומית, עם מפשר כזה או מפשר אחר. אבל במקביל נמשיך לקדם את החוק לעיגון הזכויות כי אין לנו ברירה אחרת. אם לא ניקח את גורלנו בידינו וננסה לתקן את המצב המשפטי המהותי, לא יהיה לנו קיום. לא פעם בעבר היו לי שיחות בנושא הזה עם עו"ד אבי דרכסלר שהיה מנכ"ל המינהל. כמעט בכל השיחות שלנו הוא ניסה להסביר שהקיבוצים והמושבים סיימו את תפקידם ההיסטורי. בתוך המחנה ובחלקה א' – הוא אמר – תוכלו לבנות מה שתרצו אבל כל השטח החקלאי, בצורה כזאת או אחרת, יעבור לרשות המדינה.

הגישה הזו לא תעבוד. זה לא יילך.

אני מאמין שהחקלאות וההתיישבות אינן רק ערך לאומי אלא גם מטרה. וכאן, מעל במה זו, אני מודיע למדינת ישראל: אנחנו, החקלאים, ניאבק בכל האמצעים העומדים לרשותנו כדי לקדם את הנושא כדי שנגיע, בצורה הוגנת והולמת למדינת חוק מודרנית, לעיגון זכויות החקלאי בקרקע.

גדעון ביגר: תודה רבה לחבר הכנסת אבשלום וילן שהמשיך ופיתח את הדיון. מכיוון שאנחנו מנסים להקדיש את הפאנל הזה למספר בעיות, אני פונה עכשיו לפרופסור ארנון סופר שידבר על השלום, על הקרקע ועל המים כגורם מרכזי בנושא של מדיניות הקרקעית ועתידה של מדינת ישראל.